

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Ольга Сухомлинська. Радянська педагогіка як ідеологія: спроба історичної реконструкції	4
Мирослава Ткачук. Співзвучність ідей Я. А. Коменського та представників української педагогічної думки другої половини XIX – початку XX століття щодо змісту національного виховання	25
Тамара Янченко. Радянська наукових положень педології в Україні у 20-ті роки XX ст.	29
Олена Ярошинська. Витоки дослідження середовища як педагогічного феномену	37

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ В ОСОБАХ

Михаил Богуславский, Константин Милованов. Судьба и педагогическое мировоззрение К. Д. Ушинского	42
Зінаїда Гіптерс. Педагогічна діяльність Михайла Галуциньського в організації освіти дорослих	49
Наталія Осьмук. Теоретико-практичні засади реформаторської діяльності Григорія Гринька на посаді наркома освіти УСРР	55

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

Галина Бондаренко. Реальні гімназії як предмет дискусій про реформування середньої освіти (перша половина 60-х років XIX ст.)	59
Наталія Дороніна. З історії викладання англійської мови в імператорському університеті св. Володимира	68
Наталія Коляда. Виникнення дитячого руху в Україні як самодіяльного соціально-педагогічного явища (перші десятиліття XX ст.)	75
Людмила Курило. Розробка та впровадження у педагогічному процесі класичних університетів України практичних занять (XIX – початок XX ст.)	84

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. РЕЦЕНЗІЇ

Микола Галів. Шкільництво українсько-польського пограниччя: черговий здобуток у дослідженні проблеми (Pelczar R. Szkoły parafialne na pograniczu polsko-ruskim (ukraińskim) w Galicji w latach 1772–1869 / R. Pelczar. – Lublin : wydawnictwo Kul, 2009. – 343 s.)	90
---	----

ІНФОРМАЦІЯ

Анотації	98
Наші автори	107
До відома індивідуальних передплатників	108

Ольга Сухомлинська

РАДЯНСЬКА ПЕДАГОГІКА ЯК ІДЕОЛОГІЯ: СПРОБА ІСТОРИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Тема, що винесена на обговорення, надзвичайно складна, багатоаспектна й охоплює широке дослідницьке поле, велику кількість проблем насамперед методологічного, теоретичного, історіографічного, понятійно-термінологічного характеру.

У своїх попередніх зауваженнях до подальшого викладу наголосимо на декількох думках, які, на мій погляд, мають концептуальне значення.

1) Поняття «радянського» як означення подій, явищ, матеріальних і духовних феноменів широко застосовується для означення матеріальних об'єктів – закладів, організацій, установ і в лексичному значенні є катойконімом, тобто поняттям, що співвідноситься з топонімом. Оскільки Радянський Союз називався ще й Країною Рад¹, то в назві «радянський» поєдналися як топонімічні, так і ідеологічні складові.

Словом радянський позначили галузі науки (радянська психологія, радянська педагогіка), галузі виробництва (радянська металургія), установи і організації (радянська міліція, радянська освіта), а також живі істоти (радянська жінка).

Означення «радянський» уточнювало ті ознаки, якості, властивості предметів, явищ, визначальною для яких була належність до СРСР як до окремого цивілізаційного утворення. На цій підставі «радянська педагогіка означає, на наш погляд, усю сукупність ідей, поглядів, думок, концепцій і парадигм, що розвивались у межах Радянського Союзу впродовж усього періоду його існування, без виокремлень і характеристик різниці між окремими республіками, регіонами. Тобто, це була єдина за методологією, за змістом і методами дослідження наука, яка ставила перед собою різні цілі в різні періоди існування СРСР. Це явище – радянська педагогіка, – як і його визначення, хоча і поширювалося по всій території Радянського Союзу, формувалося, звичайно, в Москві і загалом підпорядковувалося ідеї створення і функціонування освіти, завданням якої було формування радянської людини.

Розглядаючи радянську педагогіку як єдине ціле, ми будемо звертатися до України, української педагогіки радянського періоду у разі ви-

словлення нею іншої точки зору, іншої позиції або ж для підсилення загальної аргументації, через розкриття українських реалій.

Як свідчать джерела (в основному ми користувалися збірниками документів про освіту різних років), термін «радянська педагогіка» міцно зайняв свої позиції у середині 30-х років, тоді ж став ідеологічно наповнюватися, використовуватися в ідеологічному сенсі. Після офіційного його застосування в наказах Й. В. Сталіна, партійних документах ця назва набула загальноживого характеру². Підтвердженням поширеності цього терміну є започаткування у 1937 р. видання журналу «Советская педагогика», який відображав партійну позицію щодо освіти, визначав стратегію і напрями розвитку радянської педагогічної науки.

Термін «радянська педагогіка» позначав новий тип педагогіки, яка обслуговувала насамперед освіту в СРСР, втілювала освітню політику комуністичної партії. Важливою й визначальною її складовою стало формування й закріплення відповідної лексики, яка повинна була відображати, інтерпретувати ідеологізовану реальність, тобто для радянської педагогіки створювалась і «радянська мова».

Ця тема – мова радянської педагогіки – надзвичайно цікава й багатоаспектна, потребує окремого дослідження, а тут ми обмежимося переліком слів і виразів, найбільш характерних для неї, як от: «вказувати» (Маркс, Ленін вказують..., навіть будь-який більш-менш відомий педагог теж «вказує»; визначення «прогресивні» педагоги і протилежні їм «буржуазні» педагоги, «буржуазні націоналісти», «комуністичне виховання», «комуністичний» світогляд, «соціалістичний» гуманізм тощо). Характерною ознакою радянської педагогіки було й те, що на кожен термін чи поняття, сповнене позитивного значення, відразу ж, майже автоматично виникало і закріплювалося з антонімічним негативним за змістом. Найчастіше це були означення «буржуазний», «імперіалістичний» або «націоналістичний», що вбирали у себе всі відтінки негативного.

Процес формування своєї мови був досить тривалим, тому другим пунктом, на якому зупинимось, є зв'язок радянської педагогіки не стіль-

¹ Рада народних депутатів (спочатку Рада робітничих, солдатських і селянських депутатів) – система державної влади в СРСР, до якої належали ради різних рівнів – від Верховної Ради до сільських рад. Фактично були підпорядковані комуністичній партії, перебували у цілковитій залежності від неї.

² Див.: Директиви ВКП (б) и постановления советского правительства о народном образовании за 1917–1947 гг. – Москва, Ленинград: Изд-во АПН РСФСР, 1947. – 320 с.